

ways of forming critical thinking by means of problem-based learning. Methods of research: theoretical – analysis of psycho-pedagogical, scientific-methodological literature, generalization, systematization – for the disclosure of the content of the basic concepts, approaches, models of the phenomena under study; empirical – pedagogical observation of cognitive activity of students in the process of general education.

The author notes that improvement of national education system requires changing reproductive style of education for innovative, which contributes to development of students' critical thinking. The article analyzes domestic and foreign experience regarding implementation of the means for forming students' critical thinking.

It is emphasized that problem-based learning has significant didactic possibilities for forming critical thinking, namely: application of problem-based questions, tasks, cases, problematisation of content for activating thinking processes in the form of critical perception of problems and contradictions. The levels of formation and means of development of students' critical thinking as conditions of creative self-realization of the personality, self-improvement in educational activity are considered. Development of critical thinking provides: motivation for personality development, formation of skills to see problems, to structure them, to allocate components in them, to express one's thoughts, to form analytical skills to build logical connections and theoretical constructs, to make optimal decisions for the formation of the experience of productive activity; to compare and evaluate facts, evaluate the effects and results of actions in terms of their effectiveness. The prospect for further research is to improve the theoretical and methodological aspects of introduction of problem-based learning as a means of self-realization of students in educational activity.

Key words: *critical thinking, thinking activity, problem-based learning, problem-based tasks, problem-based questions, cases, problematisation of content, biology teacher.*

УДК 37.013:371.14

Тетяна Желєзна

Комунальний заклад «Кіровоградський
обласний інститут післядипломної педагогічної
освіти імені Василя Сухомлинського»

ORCID ID 0000-0001-5607-4381

DOI 10.24139/2312-5993/2019.04/267-280

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧИТЕЛІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовано основні тенденції реформування вітчизняної освіти відповідно до Концепції Нової української школи, які визначають вихідні позиції створення здоров'язбережувального освітнього середовища в сучасному закладі загальної середньої освіти II ступеня, розкрито основи взаємодії його учасників-партнерів. Аргументовано важливість формування в учнів основної школи ключових (соціальної та здоров'язбережувальної) компетентностей у процесі навчання за наскрізною лінією «Здоров'я і безпека» інтегративно, у змісті всіх навчальних предметів. Висвітлені аспекти здоров'язбережувальної діяльності вчителів основної школи актуалізують перегляд і необхідність удосконалення програм професійної підготовки майбутніх учителів основної школи та курсів підвищення кваліфікації учителів-предметників. Аналіз нормативних документів та наукових досліджень із проблеми уможливив формування переліку напрямів удосконалення здоров'язбережувальної діяльності вчителя основної школи.

Ключові слова: освітнє середовище, здоров'язбережувальне освітнє середовище, основна школа, учитель основної школи, здоров'язбережувальна діяльність, професійна компетентність учителя, здоров'язбережувальна компетентність учителя, післядипломна педагогічна освіта.

Постановка проблеми. Інтеграція України до Європейського Союзу зумовила упровадження міжнародних та європейських стандартів і норм. Реформи, які відбуваються в суспільстві, змінюють його погляди на функції і місію таких традиційних соціономічних інституцій (систем), як освіта, медицина, публічне адміністрування тощо.

Соціальні запити та очікування громади щодо результатів роботи оновленої системи державної освіти були нормативно закріплені в положеннях Закону України «Про освіту» (редакція 2017 р. (Закон України «Про освіту»)) та низці документів, до розроблення яких Міністерство освіти і науки України залучило експертів з Інституту модернізації змісту освіти, Інституту освітньої аналітики, Українського центру оцінювання якості освіти, Національної академії педагогічних наук, стейкхолдерів та інших експертів.

В умовах реформування пострадянських шкіл у заклади загальної середньої освіти європейського зразка, у процесі побудови концептуально Нової української школи (Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року) (з новою освітньою парадигмою) суспільство диктує учителям високі стандарти професійної діяльності, «змістові лінії» яких окреслено в сучасних освітніх програмах, та ставить за вимогу створення здоров'язбережувального освітнього середовища, зорієнтованого на особистісний, творчий і духовний розвиток учнів.

Концептуально оновлена початкова школа традиційно перебуває в тісному зв'язку з основною – на структурному, територіальному, змістовому та інших рівнях. Тому наразі особливої уваги потребує питання кадрового забезпечення НУШ: професійна підготовка і, особливо, удосконалення (підвищення кваліфікації) учителів початкової та основної ланок закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО). Тому актуальності набуває дослідження процесу побудови нового освітнього середовища НУШ загалом та підготовки вчителів основної школи до здоров'язбережувальної діяльності зокрема.

Аналіз актуальних досліджень. Проблеми неперервної освіти й удосконалення професійної діяльності вчителя основної школи знайшли відображення в наукових дослідженнях українських учених Л. Березовської, Р. Гуревича, В. Кузьменка, А. Кузьмінського, С. Рудишина, Л. Сігаєвої, Т. Сорочан, В. Химинця та ін. Теоретичному та практичному висвітленню аспектів збереження здоров'я фахівців різних профілів присвячено низку праць українських учених: Н. Анікеєвої, Н. Башавець, Н. Бібік, В. Бутенко, Д. Вороніна, Д. Грицюк, М. Лехолетової, Г. Мешко, Т. Осадченко, С. Страшко, В. Федорець, Д. Харченка та ін. Проблеми розвитку здоров'язбережувальної

компетентності вчителів досліджували Т. Ізюмська, І. Козак, В. Кузьменко, О. Микитюк, Т. Осадченко, О. Шиян та ін. Деякі аспекти діяльності закладів освіти, спрямовані на здоров'я, висвітлено у працях Н. Башавець, В. Оржеховської, Ю. Павлової, Н. Поліщук, Л. Сущенко, О. Циганок, О. Шукатки та ін.

Аналіз дослідницького матеріалу сформував теоретичну основу розроблення проблеми підготовки вчителя основної школи до професійної здоров'язбережувальної діяльності та розвитку його здоров'язбережувальної компетентності в процесі підвищення кваліфікації. Особливо важливими для нашого дослідження є наукові праці Т. Воронцової, В. Гусак, В. Пономаренка, В. Успенської, М. Шеяна та ін.

Відсутність у вітчизняній педагогічній науці фундаментальних напрацювань з окресленої проблеми можна пояснити недостатньою увагою до питань збереження та зміцнення здоров'я педагогів і учнів у процесі становлення демократичної української держави, але, водночас, статистичний аналіз показників та індексів здоров'я свідчить про необхідність ґрунтовного дослідження проблеми розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів.

Мета статті – обґрунтувати необхідність здійснення учителями основної школи професійної здоров'язбережувальної діяльності й окреслити шляхи вдосконалення професійної підготовки до неї в системі післядипломної освіти.

Методи дослідження: аналіз наукових джерел, нормативно-правових документів, узагальнення результатів дослідження окремих авторів.

Виклад основного матеріалу. У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті турбота про здоров'я молоді, виховання в неї культури здорового способу життя визначається як одне з пріоритетних завдань.

Докорінна освітня реформа спрямована на перетворення української школи, створення якісно нового освітнього середовища, у якому діти не лише перебувають під час навчання, а в якому формуються різнобічно розвинені, виховані й соціалізовані особистості – свідомі та активні громадяни України, які прагнуть самореалізації і самовдосконалення. Досягнення цієї мети на етапі здобуття базової середньої освіти в ЗЗСО II ступеня має бути забезпечено шляхом формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності, серед яких, зокрема, «соціальні компетентності», пов'язані з ідеями здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей (Закон України «Про освіту»).

Продовжуючи цю думку, зауважимо, що до головних завдань школи (Типова освітня програма закладів загальної середньої освіти II ступеня) належить збереження здоров'я дітей, і тому формування «навичок здорового способу життя та безпечної поведінки» має здійснюватися інтегративно – у

змісті всіх навчальних предметів, а не виключно предметів «Фізична культура» та «Основи здоров'я». Доречно зауважимо, що такий підхід до організації освітнього процесу був закладений у нормативних документах про стандарти базової загальної середньої освіти ще в 2011 р. (Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти), що зумовило не тільки розуміння, а й набуття українськими педагогами досвіду компетентнісного навчання. Інтеграції ключових та загальнопредметних компетентностей сприяє виокремлення наскрізних ліній, тобто соціально значимих надпредметних тем. Таким чином, вважаємо, що навчання за наскрізною лінією «Здоров'я і безпека» має бути реалізованим у закладах загальної середньої освіти II ступеня, насамперед, через створення здоров'язберезувального освітнього середовища.

Організація освітнього середовища НУШ відповідно до «Концептуальних засад реформування середньої школи» передбачає зміни у програмах, засобах та фізичному просторово-предметному оточенні навчання на засадах ергономіки, інтерактиву, партнерства тощо (Концептуальні засади реформування середньої школи, с. 28). Водночас, треба брати до уваги теоретичні напрацювання вітчизняних і зарубіжних науковців (Е. Еріксона, Л. Виготського, Ж. Піаже, О. Савченко та ін.) про розвиток дитини, адже сучасне освітнє середовище не обмежується приміщенням закладу освіти. Усвідомлення й реалізація нових можливостей активізує участь і посилення відповідальності за якість результатів освітнього процесу всіх його учасників-партнерів («учень» – «родина» – «педагог» – «громада»), усвідомлена відповідальність і взаємодія (рис. 1) яких має бути обов'язковою в умовах оновленої школи.

Рис. 1. Взаємодія учасників-партнерів освітнього середовища

Концепція НУШ найціннішим результатом початкової освіти в особистісному вимірі визначає, передовсім, «здорову дитину» (Нова

українська школа, 2018, с. 12), тому надважливо сьогодні усвідомлювати необхідність збереження дитячого здоров'я на наступному етапі – здобуття базової середньої освіти в ЗЗСО II ступеня.

Інтерпретуючи наукові пошуки дослідниць Н. Поліщук (Поліщук, 2015) та О. Хомич (Хомич, 2018) щодо створення здоров'язбережувального освітнього простору, на нашу думку, в основній школі цей процес варто починати зі створення сприятливих здоров'язбережувальних умов для фізичного, соціального і духовного розвитку кожного учня.

У наукових розвідках вітчизняних науковців В. Оржеховської, О. Пелипенко доведено необхідність упровадження нової освітньої концепції, спрямованої на «гармонійний розвиток особистості кожної дитини та формування й збереження її інтегрального здоров'я», а також – аргументовано необхідність формування превентивного середовища в ЗЗСО (Оржеховська та Пелипенко, 2006).

Останнім часом, у зв'язку з посиленням уваги українських дослідників до особистісної компоненти загальної середньої освіти та її кореляцією з індексами здоров'я учнів, до превентивного середовища закладу освіти, все більш уживаним стає синонімічне поняття *«здоров'язбережувальне освітнє середовище»*, під яким розуміють: і впорядковану цілеспрямовану сукупність організаційно-педагогічних умов, і простір спільного буття учнів, учителів, батьків та громади, де створена і функціонує модель ефективної здоров'язбережувальної взаємодії учасників-партнерів.

Незважаючи на тривалі дискусії щодо сутності здоров'язбережувального освітнього середовища, дослідники дійшли згоди щодо інтегративної природи цього складного поняття, яке охоплює дуже важливі з позиції якості освіти показники роботи школи з підготовки дитини до життя. Освітнє середовище має бути підпорядкованим забезпеченню освітніх потреб та інтересів дітей, бути безпечним і навіювати їм відчуття захищеності тощо, нарешті – належати дітям. До дітей учителі мають ставитися з повагою, добротою та відповідальністю.

Здоров'язбережувальна діяльність, на нашу думку, являє собою певний феномен, вивченню якого присвячено дослідження науковців у різних галузях суспільних знань, зокрема філософії, психології, педагогіки, медицини, валеології, соціології. Зазначений феномен є важливою частиною професійної діяльності вчителя основної школи, який, на думку М. Шеян, володіючи здоров'язбережувальною компетентністю, характеризується як здатний провадити ефективну та успішну освітню діяльність щодо збереження і зміцнення власного здоров'я та здоров'я учнів (Шеян, 2018, с. 335), які здобувають освіту в різних типах закладів середньої освіти. Погоджуємось із міркуваннями дослідниці В. Успенської, яка в дисертаційній роботі, присвяченій вивченню професійного удосконалення вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти, у тому числі – розвитку в них здоров'я-

збережувальної компетентності, переконливо доводить, що для педагогів усіх фахів ця компетентність є професійною (ключовою) (Успенська, 2015).

Отже, професійна діяльність педагога включає в себе *здоров'язбережувальну діяльність*, а *здоров'язбережувальна компетентність учителя основної школи* є складовою його професійної компетентності.

Сучасний учитель основної школи, крім володінням фаховими знаннями й уміннями в певній галузі, повинен мати сформовану здоров'язбережувальну компетентність, яка забезпечується багатьма чинниками й має достатньо складну структуру, передусім *мотиваційно-ціннісний, когнітивний та технологічно-діяльнісний компоненти*, що дозволяють йому ефективно використовувати свій професійно-педагогічний потенціал в освітньому процесі. Саме тому проблема розвитку здоров'язбережувальної компетентності в учителів основної школи в умовах неперервної освіти є сьогодні вельми актуальною, а досить обмежена кількість вітчизняних досліджень з означеної проблеми спонукає до наукового пошуку.

Вивчення проблеми підвищення рівня компетентності учасників навчально-виховного процесу в умовах розвитку безпечного, здоров'язбережувального освітнього простору є одним із напрямів діяльності Науково-методичної лабораторії основ здоров'я, безпеки життєдіяльності та охорони праці КЗ «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського». За результатами постійно діючих семінарів, спільної роботи з обласними методичними формуваннями (творчими групами, проблемними лабораторіями тощо) для вирішення актуальних проблем розвитку превентивної освіти було підготовлено, апробовано й доведено ефективність «Методичних рекомендацій щодо викладання предмета «Основи здоров'я» та впровадження європейських стандартів превентивної освіти у 2013–2018 навчальних роках» (укл. Т. Желєзна). На замовлення відділів (управлінь) освіти райдержадміністрацій (міських рад) лабораторія надає методичну підтримку та консультативну допомогу (у тому числі – дистанційно (Науково-методична лабораторія основ здоров'я, безпеки життєдіяльності та охорони праці)) різним категоріям педагогічних працівників та співробітників ЗЗСО.

Окреслений у Типовій освітній програмі базової середньої освіти спланований і організований ЗЗСО II ступеня єдиний комплекс освітніх компонентів для досягнення учнями обов'язкових результатів навчання, визначених Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти, забезпечують:

– адміністрація (директор і його заступники з навчальної, навчально-виховної роботи),

– учителі-предметники (які викладають предмети освітніх галузей «Мови і літератури», «Суспільствознавство», «Мистецтво», «Математика», «Природознавство», «Технології», «Здоров'я і фізична культура»),

– інші педагогічні працівники (педагоги-організатори, соціальні педагоги, практичні психологи, керівники гуртків тощо).

Від початку реформування української школи вітчизняні дослідники активно дискутують щодо різних аспектів участі вчителя у створенні освітнього середовища початкової школи, натомість менше уваги приділено професійній підготовці вчителів основної ланки до здоров'язберезувальної діяльності й удосконаленню їх здоров'язберезувальної компетентності. Наголосимо, що в умовах реформування системи шкільної освіти важливо не допустити зниження якості освіти основної ланки.

Професійна підготовка вчителів-предметників, яка відповідає сучасним суспільним запитам, має здійснюватися, передовсім, профільними ЗВО – педагогічними університетами і коледжами, і базуватися на компетентнісному підході, відповідно до основних положень Болонського процесу, які закріплені в Законі України «Про вищу освіту» (2014) та методичних рекомендаціях МОН України щодо розроблення стандартів вищої освіти.

Оновлення законодавчої бази в галузі вищої освіти активізувало роботу профільного міністерства щодо створення «нового покоління» стандартів вищої освіти, зокрема впродовж 2016–2018 рр. до роботи над ними в науково-методичних комісіях було залучено понад 1 тисячу науково-педагогічних та наукових працівників. Нові стандарти передбачають формування в майбутніх фахівців системи взаємопов'язаних загальних професійних компетентностей, що фіксується фактом досягнення конкретних результатів і здатністю їх застосовувати та демонструвати в дії, що засвідчується й підтверджується результатами державних атестацій випускників бакалаврату за спеціальностями галузі знань «014 Середня освіта» за затвердженням МОН України 2016 р. переліком предметних спеціалізацій (українська мова і література, мова і література (із зазначенням мови), історія, образотворче мистецтво, музичне мистецтво, математика, природничі науки, біологія та здоров'я людини, хімія, географія, фізика, інформатика, трудове навчання та технології, фізична культура).

Для професійної підготовки вчителя основної школи передбачається, що достатньо опанувати освітню програму сьомого рівня (за Національною рамкою кваліфікацій), тобто бакалаврат, у випускника якого має бути сформована як інтегральна компетентність, так і загальні та спеціальні (фахові). Станом на початок 2019 року в переліку затверджених стандартів вищої освіти, оприлюдненому Науково-методичною радою МОН на офіційному сайті (*Науково-методична рада*) ще немає жодного (!) стандарту спеціальності «014 Середня освіта (за предметними спеціальностями)». Відповідно, немає сталого чіткого переліку компетентностей вчителя основної школи, тому ЗВО розробляють власні. Це створює певні колізії у процесі професійної підготовки та працевлаштування випускників педагогічних спеціальностей у системі державної освіти – з одного боку, а з

іншого – ускладнює завдання інститутів післядипломної освіти щодо оцінювання рівнів професійної компетентності учителів, розробки навчально-методичного супроводу для успішного подальшого розвитку на курсах підвищення кваліфікації, у міжкурсовий період тощо.

У контексті нашого дослідження у процесі вивчення здоров'язбережувальної діяльності вчителя основної школи доцільно формулювати їх, спираючись на Типову освітню програму ЗЗСО II ступеня, за якою вчитель/вчителька в межах «своїї» освітньої галузі має реалізувати визначені завдання, формуючи в учнів 5–9 класів ключові компетентності, зокрема *«Екологічну грамотність і здорове життя»*. Цей процес передбачає формування набору таких компонент:

– уміння (аналізувати і критично оцінювати соціально-економічні події в державі на основі різних даних; урахувувати правові, етичні, екологічні й соціальні наслідки рішень; розпізнавати, як інтерпретації результатів вирішення проблем можуть бути використані для маніпулювання);

– ставлення (усвідомлення взаємозв'язку кожного окремого предмета та екології на основі різних даних; ощадне та бережливе відношення до природних ресурсів, чистоти довкілля й дотримання санітарних норм побуту; розгляд порівняльної характеристики щодо вибору здорового способу життя; власна думка та позиція до зловживань алкоголю, нікотину тощо);

– навчальні ресурси (навчальні проекти, завдання соціально-економічного, екологічного змісту; задачі, які сприяють усвідомленню цінності здорового способу життя) (*Типова освітня програма закладів загальної середньої освіти II ступеня*).

Кожен учитель використовує можливості свого предмета для формування в учнів ключових компетентностей. Відповідно до переліку освітніх галузей, за якими здійснюється освітній процес у ЗЗСО, вважаємо за необхідне об'єднати їх у три групи:

1) учителі, які викладають предмети освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура»;

2) учителі, які викладають предмети освітніх галузей «Математика», «Природознавство», «Технології»;

3) учителі, які викладають предмети освітніх галузей «Мови і літератури», «Суспільствознавство», «Мистецтво».

До першої групи ми віднесли вчителів, яких у ЗВО цілеспрямовано готують до фахової здоров'язбережувальної діяльності, спрямованої на учнів, натомість, зауважимо, що підготовка до такої діяльності вчителів другої і третьої груп здійснюється на недостатньо високому рівні, що засвідчено в бесідах із експертами й здійсненим нами аналізом об'єктивних даних (які знаходяться у вільному доступі).

Здоров'язбережувальну компетентність визначено як *предметну* для вчителів, які викладають предмети освітньої галузі «Здоров'я і фізична

культура» та предмет «Основи здоров'я», і як *загальну* – для вчителів другої і третьої груп, а також для вихователів закладів дошкільної освіти та вчителів початкової школи.

Для розуміння сучасних тенденцій у формуванні здоров'язбережувальної компетентності вчителів основної школи, на нашу думку, варто проаналізувати стандартизовані вимоги до трудових функцій учителя початкових класів Нової української школи (Професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти»), а також програму підвищення їх кваліфікації в закладах післядипломної педагогічної освіти (Типова освітня програма організації і проведення підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладами післядипломної педагогічної освіти). Згадана програма складена в результаті переосмислення соціальної і професійної місії вчителя, але до наведеного в ній переліку базових компетентностей вчителя початкових класів не внесено здоров'язбережувальної компетентності, натомість вміщено *психологічно-фасилітативну компетентність*, під якою розуміють усвідомлення ціннісної значущості фізичного, психічного і морального здоров'я дитини, здатність сприяти творчому становленню молодших школярів та їхній індивідуалізації.

Професійний стандарт передбачає підготовку вчителя початкової школи до виконання функціональних обов'язків щодо створення освітнього середовища, який базується на сформованій у нього *професійній компетентності* щодо «здатності до створення здоров'язбережувального освітнього середовища, зорієнтованого на особистісний, творчий і духовний розвиток учнів», і передбачає *знання* вчителем вимог до створення здоров'язбережувального освітнього середовища, а також сформовані *вміння та навички*: реалізовувати вимоги до здоров'язбережувального освітнього середовища, які не передбачають матеріального оснащення; організувати співпрацю з адміністрацією школи та з іншими зацікавленими особами щодо реалізації вимог до створення здоров'язбережувального освітнього середовища; залучати учасників освітнього процесу до створення здоров'язбережувального освітнього середовища.

Згідно зі стандартом, перелік трудових функцій учителя початкової школи охоплює трудові дії та операції, об'єктами яких є і учні, і сам учитель. Зокрема, на нього покладено функціональні обов'язки щодо професійного саморозвитку й рефлексії, які базуються на сформованій у вчителя *професійній компетентності* щодо «здатності до відстеження власного фізичного, психічного, духовного та соціального здоров'я, їх урівноважування шляхом оптимізації витрат робочого часу та енергії», і передбачає *знання* вчителем: правил трудового розпорядку, тривалості й розподілу робочого часу та часу для відпочинку; положень галузевої угоди, колективного договору в закладі освіти; основних своїх прав, обов'язків, соціального захисту та відповідальності; ознак фізичного, психічного та духовного

комфорту вчителя; сутності й ознак професійного «вигорання», його діагностики і профілактики, а також сформовані *вміння та навички*: розподіляти ефективно та раціонально навчальне навантаження та власні сили для недопущення фізичної, психічної (інтелектуальної та емоційної) перевтоми та професійного «вигорання»; відстежувати власний фізичний стан, систематично проходити медогляд, вчасно звертатися по медичну допомогу; відстежувати власний емоційний стан щодо наявності емоційних ресурсів, вчасного виявлення емоційної перенапруги, спустошеності; самодіагностувати наявність чи відсутність ознак професійного «вигорання»; організовувати робоче місце та робочий час; створювати психологічний комфорт у професійному середовищі; розширювати власну духовну сферу, кругозір, естетичні та етичні потреби; самостійно приймати рішення; здійснювати контроль власної життєдіяльності; креативно мислити (бути готовим змінюватися й відмовлятися від стереотипів); переглядати систему цінностей і мотивів, які перешкоджають професійному та особистісному зростанню; володіти навичками саморегуляції, техніками розслаблення й контролю власного фізичного та психічного стану, підвищення стресостійкості.

Перспективи формування здоров'язберезувальної компетентності майбутніх учителів основної школи можливо і ймовірно буде розкрито за аналогією до окреслених вимог. Хоча наразі такий підхід до підготовки та вдосконалення педагогічних працівників ЗЗСО, на наше переконання, дещо ускладнює проектування очікувань і розмежування вимог, які висувуються до професійних та особистісних якостей учителя, наприклад, 4-го і 5-го класів (відповідно – початкової та основної ланок, різниця між якими для дитини повинна бути майже непомітною, адаптованою для забезпечення комфортного особистісного розвитку).

Висновки. Результати аналізу нормативних документів та наукових досліджень із проблеми вдосконалення здоров'язберезувальної діяльності вчителя основної школи дали змогу сформулювати перелік її напрямів:

- створення здоров'язберезувального освітнього середовища, зорієнтованого на особистісний, творчий і духовний розвиток учнів, з урахуванням їх індивідуальних потреб;
- створення безпечних, психологічно комфортних умов освітнього процесу;
- використання/поширення інновацій у педагогічній науці та практиці, перспективного педагогічного досвіду у створенні превентивного здоров'язберезувального освітнього простору;
- аналіз власної професійно-педагогічної діяльності щодо реалізації цілей і завдань закладу освіти та збереження і дотримання його правил, ціннісних орієнтацій і традицій;
- самооцінювання результатів застосування засобів педагогічного впливу із забезпечення якості освітнього процесу;

– усвідомлення потреби в саморозвитку, визначення своїх сильних і слабких сторін, планування заходів для досягнення цілей щодо власного професійного розвитку;

– відстеження власного фізичного, психічного, духовного та соціального здоров'я та їх урівноважування шляхом оптимізації витрат робочого часу та енергії та ін.

Розвиток здоров'язбережувальної компетентності вчителя основної школи має базуватися на психолого-педагогічних і валеологічних знаннях особливостей розвитку учнів, чинників ризику і захисту щодо їх здоров'я і безпеки, тематики шкільних програм профілактичного спрямування, найбільш ефективних методів викладання «своїх» предметів, особливостей моніторингу та оцінки, способів організації безпечного і дружнього до дитини освітнього середовища тощо. Наведений перелік не претендує на вичерпність через неможливість охоплення усіх видів діяльності вчителя основної школи.

Перспективи подальших досліджень зумовлені необхідністю аналізу наукових досліджень та напрацювань колег-практиків щодо розвитку компетентностей учителів предмета «Основи здоров'я», а також рекомендацій міжнародних та громадських організації щодо створення освітнього простору ЗЗСО на основі превентивної освіти на засадах компаративістики.

ЛІТЕРАТУРА

- Закон України «Про освіту». Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. (*Law of Ukraine "On Education"*) (2017). Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
- Кабінет Міністрів України. *Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти*. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF> (The Cabinet of Ministers of Ukraine. *State standard of basic and complete general secondary education* (2011). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>)
- Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (2016). *Практика управління закладом освіти*. Режим доступу: <https://edirshkoly.mcfra.ua/npd-doc.aspx?npmid=94&npid=45521>. (The concept of implementation of the state policy in the field of reforming the general secondary education "New Ukrainian School" for the period up to 2029 (2016). *The practice of management of the education institution*. Retrieved from: <https://edirshkoly.mcfra.ua/npd-doc.aspx?npmid=94&npid=45521>).
- Міністерство освіти і науки України. *Концептуальні засади реформування середньої школи*. Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczyia.html>. (The Ministry of Education and Science of Ukraine. *Conceptual Principles of Reforming Basic Secondary School*. Retrieved from: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczyia.html>).
- Міністерство освіти і науки України. *Науково-методична рада*. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva>

[osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti](https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti). (The Ministry of Education and Science of Ukraine. *Scientific and methodical council*. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti>)

Міністерство освіти і науки України. *Типова освітня програма закладів загальної середньої освіти II ступеня* (2018). Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovoyi-osvitnoyi-programi-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti-ii-stupenya>. (The Ministry of Education and Science of Ukraine. *Typical educational program of basic education institutions of the second degree* (2018). Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovoyi-osvitnoyi-programi-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti-ii-stupenya>)

Міністерство освіти і науки України. *Типова освітня програма організації і проведення підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладами післядипломної педагогічної освіти*. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0036729-18>. (The Ministry of Education and Science of Ukraine. *A typical educational program for organizing and improving the professional development of teaching staff by institutions of postgraduate pedagogical education* (2018). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0036729-18>).

Міністерство соціальної політики України. *Професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти»*. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1143732-18>. (The Ministry of Social Policy of Ukraine. *Professional standard "Teacher of elementary schools of basic secondary education"*. (2018). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1143732-18>).

Науково-методична лабораторія основ здоров'я, безпеки життєдіяльності та охорони праці КЗ «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»: *Досвід*. Режим доступу: <https://drive.google.com/drive/folders/1RtMkT0y8KZSRegD7huB8Q-KgD2LnhqT8>. (Scientific and methodological laboratory of health, safety and health of Vasyl Sukhomlynsky Institute of Postgraduate Pedagogical Education of Kirovohrad Region: *Experience*. Retrieved from: <https://drive.google.com/drive/folders/1RtMkT0y8KZSRegD7huB8Q-KgD2LnhqT8>).

Нова українська школа: порадник для вчителя (2018), Н. М. Бібік (ред.). Київ: Літера ЛТД (New Ukrainian School: Teacher's Guide (2018). In N. M. Bibik (Ed.). Kyiv: Litera-LTD).

Оржеховська, В., Пелипенко, О. (2006). *Превентивна педагогіка*. Одеса: Інтерпринт (Orzhehovska, V., Pelypenko, O. (2006). *Preventive pedagogy*. Odesa: Interpret).

Поліщук, Н. (2015). Особливості формування превентивного середовища навчального закладу. *Педагогічний пошук*, 2 (86), 43-46 (Polishchuk, N. (2015). Features of the formation of the preventive environment of the education institution. *Pedagogical search*, 2 (86), 43-46).

Успенська, В. М. (2015). *Розвиток професійної компетентності вчителів основ здоров'я в системі післядипломної освіти* (автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04). Київ (Uspenska, V. M. (2015). *Development of professional competence of teachers of the Health Basis in the system of postgraduate education* (DSc thesis abstract). Kyiv).

Хомич, О. (2018). Організаційно-педагогічні умови формування просоціальної поведінки учнів основної школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 5 (79), 370-380 (Khomych, E. (2018). Organizational-pedagogical conditions of the formation of prosocial behavior of students in the secondary school through

using information and communication technologies. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 5 (79), 370-380).

Шеян, М. (2018). Аналіз змістового компоненту предмета «Основи здоров'я» у контексті розвитку здоров'язберезувальної компетентності вчителів основної школи. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*, 61, 335-340 (Sheian, M. (2018). Analysis of the content component of Health Basis in the context of the development of health protecting competence of the basic secondary schoolteachers. *Scientific bulletin of National Pedagogical Dragomanov University. Series 5. Pedagogical sciences: realias and perspectives*, 61, 335-340).

РЕЗЮМЕ

Железнова Татьяна. Здоровьесберегающая деятельность учителей основной школы и пути ее совершенствования в системе последиplomного образования.

В статье проанализированы основные тенденции реформирования отечественного образования согласно Концепции Новой Украинской Школы, которые определяют исходные позиции создания здоровьесберегающей образовательной среды в современном учреждении общего среднего образования II ступени, раскрыты основы взаимодействия его участников-партнеров. Аргументирована важность формирования у учащихся основной школы ключевых (социальной и здоровьесберегающей) компетентностей в процессе обучения по сквозной линии «Здоровье и безопасность» интегративно, в содержании всех учебных предметов. Освещенные аспекты здоровьесберегающей деятельности учителей основной школы актуализируют пересмотр и необходимость совершенствования программ профессиональной подготовки будущих учителей основной школы и курсов повышения квалификации учителей-предметников / специалистов-педагогов. Анализ нормативных документов и научных исследований по проблеме стал основой для формирования перечня направлений совершенствования здоровьесберегающей деятельности учителя основной школы.

Ключевые слова: образовательная среда, здоровьесберегающая образовательная среда, основная школа, учитель основной школы, здоровьесберегающая деятельность, профессиональная компетентность учителя, здоровьесберегающая компетентность учителя, последиplomное педагогическое образование.

SUMMARY

Zheleznova Tetiana. Health-saving activity of basic secondary school teachers and the ways of its improvement in the system of postgraduate education.

Introduction. The article analyzes the state of implementing health-saving study in the national education system according to the New Ukrainian School concept, monitoring ways of its improvement at basic secondary school.

The purpose of the article is to substantiate the necessity of implementation health-saving educational activity of basic secondary school teachers and outline the ways to improve their professional training in the system of postgraduate pedagogical education.

Methods. Scientific literature and regulatory documents, educational and professional program analysis, generalization of theoretical materials and practical experience.

Results. It was stressed that society dictates the teacher high standards of professional activity and demands creation of a health-saving educational environment, oriented to the personal, creative and spiritual development of pupils. The formation of "healthy lifestyle and safe behavior" should be carried out integrally – in the content of all educational subjects. First of all health and first of all safety education should be implemented in basic secondary school

through the creation of a health-saving educational environment, that is – create favorable conditions for the physical, social and spiritual development of each pupil. The educational environment should be subordinated to the educational needs and interests of children, be safe and inspire them to feel protected, belong to children, etc.

Conclusion. *The material of the article makes it possible to form a list of directions for improving the health-saving activity of the basic secondary school teachers.*

The development of health-saving competence of the basic secondary school teacher should be based on psychological, pedagogical and valeological knowledge of the peculiarities of the pupils' development, risk factors and protection of their health and safety, preventive orientation topics of school programs, the most effective methods of teaching their "own" subjects, specifics monitoring and evaluation, ways of organizing a safe and child-friendly educational environment, etc.

Key words: *educational environment, health-saving educational environment, basic secondary school, basic secondary school teacher, health-saving activity, professional competence of the teacher, health-saving competence of the teacher, postgraduate pedagogical education.*

УДК 371.311.3:796:613.71

Михайло Лянной

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0002-7128-072X

Петро Рибалко

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0002-6460-4255

Владислава Ганчева

Інститут модернізації змісту освіти МОНУ
ORCID ID 0000-0003-0820-4430

Андрій Красілов

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0002-7725-5074

DOI 10.24139/2312-5993/2019.04/280-289

МЕТОДИКА УПРАВЛІННЯ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В СУЧАСНИХ ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У даній статті визначено сутність та зміст фізкультурно-оздоровчої діяльності; визначено функціонування цілісної системи фізичного виховання та оздоровлення в сучасному закладі середньої освіти; проаналізовано зарубіжний досвід управління фізкультурно-оздоровчою діяльністю в закладах середньої освіти. Уточнено поняття «здоров'я», «спосіб життя», «фізична культура», «фізична культура школяра»; подальшого розвитку набуло трактування сутності поняття «фізкультурно-оздоровча діяльність».

Ключові слова: *заклад середньої освіти, здоров'я, спосіб життя, фізична культура, фізична культура школяра.*